

Professori Ilkka Virtanen

HILJAISET VUODET

*Juhlapuhe Vaasan kaupungin
ja seurakuntien järjestämässä
Kansallisen veteraanipäivän juhlassa
27.4.2009 Vaasan Kaupungintalossa*

Kunnioitetut sotiemme veteraanit, rintamamiehet ja -naiset, lotat, arvoisa juhlayleisö!

"60 vuotta hän oli ollut vaiti asiasta, sodan jälkeen ja monta vuotta sen jälkeenkin. Hän ei selvästikään pitänyt sodan miettimisestä, eikä kukaan halunnut painostaa häntä kertomaan. Jotkut olivat kyselleet sodasta, mutta hän vaihtoi aihetta tai kertoi vain pieniä asioita.

Asuimme hänen kanssaan paritalossa, hän yläkerrassa ja me alakerrassa. Hän oli minulle todella läheinen. Kunnioitan ja ihailen maatamme puolustanutta miestä. Hän eli hyvän ja pitkän elämän. Kaipaamme häntä suuresti.

Ainoa henkilö, kenelle hän on kertonut sodasta, on minun isäni. Isäni ei ole sen kummemmin kertonut mitä he sinä iltana juttelivat, ennen kuin minä pari päivää sitten kysyin tätä kirjoitusta varten, että mitä hän yli 15 vuotta sitten kertoi isälleni. Hän tahtoi itse kertoa isälleni ja isä kuunteli."

Näin aloitti Variskan koulun 9. luokan oppilas Eveliina Sahala aineensa, jolla hän viime syksynä osallistui Pohjanmaan Maanpuolustuskillan järjestämään isänmaallisuuteen ainekirjoituskilpailuun. Ainekirjoituskilpailu kantaa Traditionsförening för IR 61:n nimeä kilpailuperinteen alullepanijan perusteella. Eveliina jatkoi kirjoitustaan niihin tietoihin perustuen, joita tuo veteraani oli sotavuosistaan ja sotakokemuksistaan hänen isälleen kertonut. Aineensa viimeisessä kappaleessa Eveliina paljastaa, että tuo pitkään vaiennut veteraani oli hänen isoisoisänsä. Eveliina päättää kirjoituksensa.

"Hän, minun moffani, sai kunniamerkin, Summanristin, jonka hän halusi antaa minulle, lapsenlapsenlapsellen. Summanristi on minulla tarkassa tallessa ja aion säilyttää sen koko elämäni, muistona rohkeasta moffastani, joka puolusti isänmaatamme urheasti niin talvi- kuin jatkosodassakin. Kunnioitan ja arvostan sitä suuresti, enkä halua ikinä unohtaa häntä."

Eveliinalle läheinen moffa, hänen sankarinsa, oli selvinnyt nuoruusvuosiensa viisivuotisesta vaativasta ja vaarallisesta tehtävästä hengissä, ilmeisesti ainakin ulkonaisesti vaurioitta. Hän oli myös osoittanut urheutta, mistä oli osoituksena hänen saamansa kun-

niamerkki. Kuitenkin hän oli vaiennut sotakokemuksistaan 60 vuotta. Lopulta hän oli avautunut kaksi sukupolvea nuoremmalle omaiselleen, Eveliinan isälle. Vaikka hän oli Eveliinan isälle vähätellyt ansioitaan ja saamaansa Summanristiä, kunniamerkki oli sittenkin hänelle tärkeä, koska hän halusi antaa sen muistoksi läheiselleen ja rakastamalleen lapsenlapsenlapselle. Hänen mieltään varmaankin lämmitti, että sekä Eveliina että Eveliinan isä suhtautuivat arvostavasti ja kunnioittavasti hänen panokseensa isänmaamme vapauden hyväksi.

Tämä kertomus veteraanista ei ole mitenkään ainutkertainen. Olen itsekin kuullut monen ikäiseni sotaveteraanin lapsen sanovan, että isä ei ole halunnut kertoa noista kotalonvuosista juuri mitään. Sen sijaan on voinut käydä edellä kuvatulla tavalla, lapsenlapsi on päässyt osalliseksi näistä kokemuksista. Mistä johtuvat nuo "hiljaiset vuodet", kuten kirjoituskilpailumme yksi otsikkokin oli nimetty?

Jokaisella pitkään vaienneella veteraanilla on varmaankin omat henkilökohtaiset syynsä tähän vaikenemiseen. Mutta on myös joukko yhteisiä tekijöitä. Niiden lähtökohdat löytyvät yksinkertaisella aritmetiikalla. Vietämme tänään 23. Kansallista veteraanipäivää, ensimmäinen oli 22 vuotta sitten vuonna 1987. Veteraanipäivän ajankohdaksi on valittu viimeisimmän käymämme sodan, Lapin sodan, päättymispäivä. Siitä asti maassamme ovat vallinneet rauhan vuodet. Lapin sota päättyi 27.4.1945. Kului siis kuitenkin kokonaista 42 vuotta ennen kuin nykyiset kunniakansalaisemme saivat oman juhlapäivänsä kalenteriimme. Juhlapäivän, jota myös heidän puolustamansa sinivalkoinen lippu itseoikeutetusti juhlistaa. Tänään voimme ja on syytä kysyä, miksi tarvittiin yli sukupolven mittainen aika ennen kuin veteraanimme saivat tämän ansaitsemansa yleisen ja virallisen tunnustuksen.

Varsin merkittävä osa maamme nelimiljoonaisesta väestöstä osallistui sotatoimiin. Talvisodassa oli asepalveluksessa 350 000 miestä ja jatkosodassa yli 600 000 miestä. Mutta koska suuri osa miehistä osallistui molempien sotien taisteluihin, niin kokonaisuus ei nouse näiden lukujen summan tasolle. Mutta myös noin 200 000 lottaa, sotilaskotisisarta, Suomen Punaisen Ristin sairaanhoitajaa ja apusisarta sekä muuta naista oli sotavuosien maanpuolustustehtävissä. Lopulta siis noin miljoonalla eli joka neljänellä suomalaisella tuli olemaan sodan päätyttyä veteraanitausta.

Veteraaniyhteisön alkutaival järjestömielessä oli ohdakkeinen. Talvisodan veteraanit perustivat Sotaveteraaniliiton edeltäjäyhteisön Suomen Aseveljien Liiton elokuussa 1940. Liitto ehti toimia muutaman vuoden ennen kuin se välirauhansopimuksen perusteella lakkautettiin 21. tammikuuta 1945. Suojeluskunnat ja Lotta Svärd -järjestö oli lakkautettu valvontakomission käskystä jo aiemmin syksyllä 1944. Vasta yli kymmenen vuotta sotien jälkeen veteraanien yleinen valtakunnallinen järjestötyö alkoi uudestaan, kun Rintamamiesten Asuntoliitto perustettiin vuonna 1957. Vuonna 1964 siitä tuli Suomen Sotaveteraaniliitto ry – Finlands Krigsveteranförbundet rf ja se sai nykyisen järjestörakenteensa. Rintamaveteraanien liitto - Finlands Frontveteranernas Förbund ry ja Rintamanaisten Liitto ry ovat vielä nuorempia veteraanijärjestöjä. Sotainvalidien Veljesliit-

to ja Kaatuneitten Omaisten liitto voivat muista veteraanijärjestöistä poiketen toimia heti sodista lähtien. Palaan näihin ryhmiin myöhemmin erikseen.

Tänään koemme, että sekä talvi- että jatkosota päättyivät torjuntavoittoihin. Raskaita menetyksiä toki koettiin, mutta Suomea ei missään vaiheessa miehitetty ja kaikista tärkeimpänä, itsenäisyytemme ja vapautemme säilyivät. Heti sotien jälkeen vallitsi kuitenkin tappiomieliala. Raskaat menetykset henkilökohtaisella ja perhetasolla, Karjalan heimon kohdalla ja koko valtakunnan tasolla vaativat veronsa. Tuskaa lisäsi mm. liittoutuneiden – käytännössä lähes kokonaan Neuvostoliiton edustajista muodostuneen – valvontakomission voimakas puuttuminen maamme asioihin. Järjestäytynyt aseveli- ja veteraanitoiminta ei tullut kysymykseen näissä olosuhteissa. Irvokkainta oli se prosessi, jolla sodanaikaisen vastuun maamme asioista kantaneet hallitustason päättäjät tasavallan presidenttiä myöten tuomittiin sotasyyllisinä vankeustuomioihin. Pääministerinä toiminut J.K. Paasikivi joutui pakon edessä painostamaan eduskuntaa hyväksymään asiaa koskevan, maassamme ensimmäisen ja ainoan kerran takautuvasti voimaan tulleen lain. Paasikivi kuvasi prosessia päiväkirjassaan "hirmuiseksi" ja sen kerrotaan painaneen hänen mieltään koko hänen loppuelämänsä ajan.

Valvontakomissio kuitenkin poistui aikanaan maastamme, sotakorvaukset saatiin maksettua ja Porkkala palautettiin. Veteraanit osallistuivat nyt voimallisesti aiemmin pelastamansa maan jälleenrakennustyöhön. Suomen talous- ja elinkeinoelämä kehittyivät ripeästi. Poliittisessa ja yhteiskunnallisessa elämässä esiintyi kuitenkin virtauksia, ajoittain jopa vallitsevina, joiden seurauksena veteraanit eivät saaneet ansaitsemaansa arvostusta. Omaehtoinen toiminta sentään sallittiin. Ja kun veteraanit olivat ennenkin tottuneet tarttumaan asioihin, he ryhtyivät järjestötoiminnalla itse kohentamaan omia elinolosuhteitaan. "Veljeä ei jätetä" motosta muodostui sanonta, jota ovat sittemmin käyttäneet monet muutkin tahot halutessaan kuvata toimintansa inhimillistä ja lähimmäiset huomioon ottavaa luonnetta.

1980-luku merkitsi monessa suhteessa uudenlaisen ajattelun syntyä ja mahdollisuutta entistä vapaampien tuulien puhaltua. Kansainvälistyminen, talouselämän säätelyjen purkamisen ja perinteisten arvojen nouseminen jälleen kunniaan toimivat uuden ajan airuina. Myös Kansallisen veteraanipäivän oli mahdollista syntyä tässä 1980-luvun ilmapiirissä. Huhtikuun 30. päivänä 1986 valtioneuvosto päätti yleisessä istunnossaan Rintamaveteraanien asiain neuvottelukunnan esityksen mukaisesti nimetä huhtikuun 27. päivän kansalliseksi veteraanipäiväksi "maamme rintamaveteraanien ja sotainvalidien arvostuksen lisäämiseksi". Samalla valtioneuvosto määräsi huhtikuun 27:nneen vuosittain toistuvaksi yleiseksi liputuspäiväksi ja totesi, että tuona päivänä järjestettäisiin vuosittain juhlatilaisuuksia sekä valtakunnallisella että lääni- ja kuntatasolla. Veteraanipäivän nimeäminen oli valtakunnan tunnustus sen itsenäisyyden puolustajille, sodan rivi-miehille ja heidän työlleen. Samalla voitiin laajentaa yleistä tietoisuutta heidän suorittamistaan uhrauksista. Monien tahojen yhteistyöllä aikaansaatu ensimmäisen kansallisen veteraanipäivän pääjuhla vietettiin osana maamme itsenäisyyden 70-vuotisjuhla-vuotta Lahdessa 27.4.1987. Pitkä odotus oli päättynyt. Veteraanit olivat saaneet arvoisensa oman nimikkojuhlapäivän.

Sotien päätyttyä veteraanien joukossa oli 94000 pysyvästi vammautunutta sotainvalidia. Toisin kuin yleiset veteraanijärjestöt, elokuussa 1940 perustettu sotainvalidien huolto-, etu- ja veljesjärjestö Sotainvalidien Veljesliitto sai jatkaa keskeytymättä toimintaansa myös sotien jälkeisinä vaikeina vuosina. Suurelle yleisölle Veljesliitto lienee tullut parhaiten tunnetuksi ylläpitämästään sotainvalidien hoito- ja kuntoutuslaitoksesta, Kaunialan sotavammassairaala (nykyisin Kaunialan sairaala). Myös vuoteen 2005 asti valtakunnallisina toteutetut ja nykyisin paikallisina jatkuvat syyskeräykset ovat olleet muistutuksena sotainvalidien arjen erilaisuudesta meihin muihin suomalaisiin verrattuna ja samalla osoituksena siitä, millä tarmolla he ovat omakohtaisella toiminnallaan paikanneet niitä puutteita, joita yhteiskunnan heille osoittamissa hoito- ja tukipalveluissa edelleenkin on. Keski-ikältään yli 86 vuotiaita sotainvalideja on keskuudessamme vielä noin 11000. "Se ei ole ohi!", kuten paikallisten syyskeräysten tunnuslause kuuluu. Meillä kaikilla on lisäksi tilaisuus osallistua juuri nyt käynnissä olevaan "Sotiemme veteraanit – Veteranerna från våra krig" -keräykseen, jonka maamme kaikki viralliset veteraanijärjestöt yhteisvoimin toteuttavat. Hoitoa, kuntoutusta tai muuta tukea tarvitsevia veteraaneja on keskuudessamme vielä noin 67000.

Aloitin tämän puheeni 15 vuotiaan nykynuoren ajatuksilla ja omakohtaisilla kokemuksilla veteraanisukupolvesta. Arvoisat kuulijat sallinevat, että päätän sen käsittelemällä vielä sitä sotaa käynnyttä ryhmää, joka on koskettanut eniten omaa elämäntähtäni. Sotamme vaativat kaatuneina saman verran uhreja kuin oli pysyvästi vammautuneita sotainvalidejakin, runsaat 90000 miestä ja naista. Heidän jälkeensä jäi noin 30000 sotaleskeä ja 50000 sotaorpoa. Olen syntynyt jatkosodan viimeisenä vuotena, tammi-kuussa 1944. Isäni lähes 5 vuotta kestänyt sotataival päättyi saman vuoden juhannusaattona Karjalan kannaksella, Viipurin maalaiskunnan Näätälän kylässä sijaitsevan Kollivuoren taisteluissa. Äitini kertoman mukaan tiemme kohtasivat yhden kerran, maaliskuussa 1944 isäni päästessä ainoalle lomalleen sodan loppuvaiheissa.

Olen edellä tarkastellut yhteiskunnan suhtautumista veteraaneihin yleensä ja sotainvalideihin erikseen. Kaatuneet sankarivainajat saivat oman muistopäivänsä jo talvisotaa seuranneena keväänä 1940 ja nykyistä kaatuneiden omaisten liittoa vastaava edeltävä järjestö aloitti toimintansa vuonna 1945. Kun nyt eläkeikäisenä muistelen valtiovalan ja yhteiskunnan suhtautumista lapsuuteni aikana meihin kaatuneiden omaisiin, muistikuvani ovat ensi sijassa myönteisiä. Äitini sai kuolemaansa asti leskeneläkettä, minä veljeni kanssa erillistä sotaorvon lisää. En osaa suhteuttaa näiden tukien suuruutta esimerkiksi nykyiseen sosiaaliturvaan, mutta tietyn perusturvallisuuden tunteen ne kuitenkin loivat. Vähävaraisen työläisperheen lapsena minulla oli lisäksi mahdollisuus saada lisätukea mm. Mannerheimin Lastensuojeluliitolta, jonka kautta minulle mm. järjestyi 1950-luvulla yhdysvaltalainen kummi, jonka vuosittaiset paketit toivat mukanaan paitsi konkreettista tukea arkipäivään niin myös tuulahduksen amerikkalaisesta elintasosta. Koulussa ja opinnoissa menestyneille oli myös tarjolla tukea erityisistä sotaorvoille tarkoitetuista säätiöistä. Jos isän puuttumista ja siitä aiheutunutta ikävää ja kaipausta ei oteta huomioon, niin en koe mitenkään olleeni muita huonommassa asemassa omaa elämäni rakentaessani.

Arvoisat veteraanit, sekä nais- että miespuoliset! Ollessanne eläkeiän kynnyksellä teidät julistettiin virallisesti isänmaamme kunniakansalaisiksi saadessanne oman juhlapäivänne sopivasti – vaikkakin kovin myöhään – itsenäisyytemme juhluvuotena 1987. Arvostus ja kunnioitus teitä kohtaan ovat sen jälkeen olleet yksituumaiset ja jakamattomat. Toivoa sopii, että tämä arvostus näkyisi entistä enemmän myös käytännön tekoina. Tässä on vastuuta sekä yhteiskunnalla että meillä tavallisilla kansalaisilla. Veteraanijärjestöihin on nykyisin mahdollisuus liittyä myös kannatus- tai tukijäsenenä ja siinä ominaisuudessa osallistua aktiivisesti erilaisiin tuki- ja avustustehtäviin. Toivotan teille arvoisat veteraanit hyvää juhlapäivän jatkoa ja kaikkea hyvää tuleville vuosille.

Puhe verkossa osoitteessa

http://www.uwasa.fi/~itv/publicat/Veteraanit_2009.pdf